

Vojákem Rudé armády, německým zajatcem a československým partyzánem **Alexandr Širc, * 29.5.1922 Moštěnice, † 6/1995 Vratimov**

Z naší rodné Moštěnice jsme v letě 1943 utekli před banderovci ke svým příbuzným do obce Dědova Hora. Ta byla na sovětské straně bývalé polsko-sovětské hranice a v této části Volyně banderovci podporu a moc neměli. U matčiny sestry, ve velmi stísněných poměrech, bydleli naši rodiče a já se sestrou. Náš mladší bratr byl od roku 1942 na nucené práci v Německu.

V lednu 1944 byla obec Dědova Hora osvobozena Rudou armádou a vzápětí místní sověť obdržel příkaz, aby všichni muži ve věku od 18 do 50 let přišli do Slavuty k odvodu. Bylo nás celkem 25. Můj otec, já a můj kamarád Vladimír Drnec jsme byli z druhé strany hranic, tj. z bývalého Polska. Brance soustřeďovali ve výcvikovém středisku poblíž Žitomiru, kde se nás sešlo kolem 50 volyňských Čechů. Nechali nás pohromadě a to podporovalo naše přesvědčení, že nás pošlou k čs. útvaru, kam jsme podle čs.-sovětské dohody patřili.

Po ukončení čtrnáctidenního výcviku s atrapami pušek jsme, stále v civilních šatech, pochodovali zpět do Slavuty. Bylo nás celkem několik set. Ubytování jsme byli v kasárnách. Ačkoliv telefony a pošta nefungovaly, ihned se o našem příchodu dověděli příbuzní v Dědové Hoře. Přišly tedy maminky, manželky, sestry a se slzičkami, zármutkem ale také s domácími buchtami nás vyprovázely již jako vojáky, protože jsme dostali uniformy. Maminka mi přinesla také modlitební knížku. I když jsem se nikdy nemodlil, knížku jsem nosil jako amulet až do konce války.

Vzápětí byl náš pobyt ve Slavutě ukončen. Celý pluk nastoupil kolem připravené tribuny, z které promluvili důstojníci-politrucci a pak zodpovídali dotazy vojáků. Na dvě otázky si pamatuji dobře. Na dotaz, zda po válce budou zrušeny kolchozy bylo zodpovězeno, že kdo nebude chtít být členem kolchozu, bude mu dovoleno hospodařit soukromě. Politruk vědomě lhal. Další voják byl proti tomu, aby Sovětský svaz po osvobození svého území, osvobozoval od Němců jiné státy. Bylo mu řečeno, že Rudá armáda půjde až do Berlína. Slavnostní nástup byl ukončen vojenskou přísahou. My, Češi, jsme stále chtěli k čs. vojenským útvarům, a přísahu jsme se zpěchovali podepsat. Nic nám to nebylo platné. Text přísahy jsme po určitém přesvědčování podepsali, abychom se vyhnuli nepříjemnostem; mohli by nás třeba zařadit do trestaneckého oddílu. Zároveň nás rozdělili podle věku, muži starší 45 let, k nimž patřil i můj otec, odešli k týlovým jednotkám a my mladší všech národností a vojenských odborností jsme v počtu kolem 200 pochodovali směrem k frontě. Bylo to koncem února 1944.

Jídlo jsme dostali na pět dnů. Po uplynutí této doby a snědení zásob, jsme byli příjemně překvapeni, když nad naši kolonu přiletěl letoun a shodil několik pytlů sucharů a masových konzerv. Pytle se ovšem roztrhly, velitelé rozdělování neřídili, a potraviny se proto rozdělily podle pravidla „urvi co můžeš“. Oceňovali jsme péči nadřízeného štábu, který měl nejen přehled o svých jednotkách ale také vzal v úvahu, že v tomto, Němci zpustošeném, kraji bylo vyloučeno spoléhat na zásobování vojsk z místních zdrojů. Tak jsme přišli do prostoru Voločysk, východně od Tarnopolu a zde nás čekalo první bojové zasazení.

Pochodová jednotka byla rozdělena na menší části, ale náš oddíl volyňských Čechů zůstal pohromadě. Písař praporu nás všechny zapsal do evidenční knihy, dostali jsme dobrou teplou večeři a kolem půlnoci také pěchotní zbraně a munici. Zkušení frontoví vojáci nám ukázali, jak se zachází s bubínkovými samopaly; nikdy jsme je předtím v rukou neměli.

Sdělili nám, že jsme přepadový oddíl. Velitelem byl mladý poručík a ten nám vysvětlil úkol: neschůdným terénem se dostat do blízkostí pozic Němců, přepadnout je ze strany, z které nás nečekají a osvobodit další vesnici. Dobře myšleno, jenže Němci nás asi čekali, spustili palbu a navíc vystřelovali světlice. My jsme sice palbu opětovali, ale neměli jsme potřebnou orientaci, takže jsme tam nechali devět padlých včetně poručíka a mého přítele Vl. Drnce a jednotlivě jsme se za bílého dne, pod palbou nepřítele, vraceli k našim. Výpad se nezdařil.

Mne potěšilo, když jsem bezděčně vyslechl rozhovor důstojníků v sousední místnosti, kteří oceňovali odvahu a srdnatost nováčků-Čechů a diskutovali o tom, kde se staly chyby. Byl jsem na naši „českou“ jednotku hrdý.

Maršál Žukov ve své memoárové knize Vzpomínky a úvahy popisuje dění v tomto prostoru takto: „Dne 4.3.44 začal útok vojsk 1. ukrajinského frontu. Nepřátelská obrana byla na úseku Šumskoje — Ljubar prolomena... Dne 7.3. se zde rozpoutala velmi urputná bitva, jakou jsme od bitvy v kurském oblouku nezažili.“

Voják na předním okraji fronty zná situaci jen velmi omezeně — jako by se díval úzkým průzorem. Při dlouhodobém nasazení do boje ho čeká střídání pochodu a boje, útoku a obrany, přetížení fyzické a duševní, vedoucí až k úplné otupělosti. Stará se především o nejvšednější věci — mít v pořádku zbraň, najíst se a vyspat. V paměti mu zůstanou jen mimořádné dojmy jako například tyto.

Útok byl zahájen dělostřeleckou přípravou, po jejímž ukončení jsme měli vyrazit do útoku. Mohutná palba skončila, velitel byl celý nervózní ale rozkaz k útoku nedával. Proč? Zpozdil se voják s přísunem zásoby munice pro nás. Když konečně munici přivezl dostal za odměnu od velitele pár facek a my jsme vyrazili. Čekali jsme, že nás Němci uvítají palbou, ale oni se předem stáhli. To jme my samozřejmě nevěděli a naše nervy byly napnuty k prasknutí. Najednou se před námi objevil kličkující zajíc, který asi dělostřeleckou přípravu považoval za hromobití. Postupně celá naše „česká“ jednotka (z 35 mužů bylo 25 Čechů) pálila po zajíci. Netrefili jsme ho.

Na horizontu jsme viděli německý tank. Po opatrném přiblížení jsme zjistili, že měl poruchu a Němci ho opustili. Zneškodnili předtím zbraně a co se dalo odnesli. Náš velitel jistě neopomenul nahlásit, že jsme ho v tuším boji zničili — byla to běžná praxe. V osvobozených vesnicích nás Ukrajinci sledovali spíše nevraživě, protože zde převládala banderovská ideologie. Divili jsme se, když v jedné obci nás přivítali samohonkou. Přijali jsme kalíšek, nanejvýš dva, ale až po ochutnání hostitelem.

Ke konci prvního dne útoku nás velitel málem zavedl do zajetí. Včas ho upozornil důstojník z jednotky, která držela přední okraj a my jsme ji překračovali.

Druhý den po ránu jsme čekali v další vesnici střet s Němci, ale v první chalupě nám řekli, že Němci před chvílí tak spěšně utekli, že na plotně nechali dva obrovské hrnce téměř uvažené slepičí polévky. Snědli jsme ji spolu s hospodáři. Věru takové přijetí jsme od Němců nečekali.

Na druhém konci vesnice však na nás Němci nečekali se slepičí polévkou, ale u kostela na vršíčku s kulometem. Dostali jsme rozkaz ho zničit. Bude nás prý podporovat připravený kulomet „Maxim“ a dělostřelectvo. Útočit čelně byl hazard. Podíval jsem se po kamarádech a odhadoval kolik vdov a sirotek po nich zbude. Já jsem byl svobodný. Nebyl jsem žádný hrdina ani hazardér, ale spolu s jedním Rusem jsme se do toho nějak dali, bokem jsme se dostali pod zídku, kterou se kulomet kryl a hodili jsme mu tam několik granátů. Zmlkl. Jednotka pak postoupila také, ale honem jsme se museli krýt, protože na nás dopadaly granáty vlastní dělostřelecké podpory. Šlendrián — nikdo nesledoval náš postup. Naštěstí byli jen tři lehce ranění.

Přes tento debakl se naši jednotce podařilo Němce obklíčit. Většina z nich padla a zbytek jsme vzali do zajetí. Moji jedinou kořistí byla německá polní lopatka. Ano, před útokem mi některý z kamarádů moji lopatku ukradl. Polní lopatka často rozhoduje o vojákově životě a smrti. Však jsem zloděje proklel do třetího pokolení.

Najednou se z ničeho nic objevil německý tank Tygr. Naši protitankoví dělostřelci ho viděli, ale nestříleli po něm. Nedověděli jsme se proč, zda neměli munici, nebo byli příliš daleko, nebo se báli aby po nich nepálil. Tank nás zahnal do zákopů a několik z nás zranil a zastřelil. Jak se rychle objevil tak rychle zmizel. My jsme byli staženi ke kuchyni, písař nás vyvolával a u padlých a raněných dělal v evidenční knize záznamy. Mělo to jednu vadu. Kamarádi ne vždy přesně věděli, kdo skutečně padl a kdo byl raněn.

Jednou mne od zabití leteckou bombou zachránilo jen to, že jsem musel odejít za stodolu vykonat velkou tělesnou potřebu. Mezitím přiletělo letadlo, bomba spadla před stodolu, kde zmasakrovala povozy a zranila tři moje kamarády.

A tak to šlo dál. Boj, pochod, spánek často za pochodu. Když mi to zkušený vojáci říkali, nevěřil jsem, že je to možné. Jde to, ale nesmí se vrážet do kamarádů, mohli by být nevrlí, že jsou buzení. Fronta byla ve stálém pohybu, ale období útočných bojů zřejmě skončilo, protože při každém zastavení jsme se zakopávali k obraně a čekali nepřátelský útok. Neradi jsme opouštěli pracně vykopané zákopy a šli dál za nepřítelem, o němž jsme my, vojáci nevěděli jakou lest chystá. V tomto období jsem se na výzvu velitele přihlásil k telefonistům. V družstvu nás bylo osm a byli jsme dobrá, družná parta.

Myslel jsem, že práce telefonisty je přece jen méně nebezpečná než obyčejného pěšáka. Z omylu jsem byl vyveden někde u Podhájců. Dostal jsem rozkaz natáhnout telefonní vedení k pěší rotě, která je na kopečku v dotyku s Němci. Čím víc jsem se k vrcholku kopce blížil, tím víc na mne Němci pálili. Šťěstí, že na strání byly hromádky hnoje, tak jsem se za nimi kryl. Najednou mne napadlo proč ta naše rota německou palbu neopětuje. Zapojil jsem na vedení telefonní přístroj, spojil se s velením praporu a hlásil, že žádnou naši rotu nevidím. Zeptali se mne kde přesně jsem a poslali dál. Při dalším spojení mi nakonec řekli, ať se rychle vrátím, že ustupujeme. Jako nezkušený spojař jsem pod nepřátelskou palbou, plížením od jedné hromádky hnoje k druhé, telefonní vedení svinoval, místo abych ho nechal ležet. Pak jsem to již tak dělal. No, vyvázl jsem. Pak mi zkušený kamarádi řekli, že občas velitelé takový trik vůči spojařům uplatňují, aby bezpečně zjistili palebnou sílu a pozici nepřítele. Odpustil jsem jim to. Je lepší poslat jednoho neinformovaného vojáčka, než dát četě či rotě rozkaz k průzkumu bojem. Stálo by to více obětí.

Brzy nato se karta obrátila. Němcům se podařilo zformovat silné uskupení, v němž byly i dvě tankové divize SS, jak o tom psal maršál Žukov ve své zmiňované knize. Tyto tanky způsobily, že v prostoru Podhájců směrem na Monastyriska a Bučač začal všeobecný ústup sovětských vojsk. Dopadlo to nakonec tak, že po několika dnech ústupových bojů se jednotky tak pomíchaly, že mnoho vojáků nevědělo, kde jejich jednotky jsou. Byl jsem jeden z nich a zjistil jsem, že nás Němci překročili a že jsme v jejich týlu.

Nikdy jsem neuvažoval, že se vzdám do zajetí. Příliš dobře jsem znal osudy desetitisíců hladem umořených a postřílených sovětských zajatců jen na naši rodné Volyni.

První noc jsem se skryl ve stohu slámy, u kterého se asi na dvě hodiny zastavili němečtí spojaři. Když odešli, přeběhl jsem do blízké stodoly. Jen jsem se zahrabal do slámy a přišel hospodář a povídá: „Vojáku vylez, já jsem tě viděl“. Poskytl mi nějaké hadry výměnou za uniformu. Vojenský průkaz jsem pečlivě zabalil a ponechal u sebe. Druhý den mi hospodář sdělil, že v jeho stodole zůstat nemohu a doporučil mi, abych šel k jeho příbuzným do další vesnice plně obsazené Němci. Několik slov ze školní němčiny mi pomohlo projít kolem strážných, které jsem buď pozdravil, nebo se zeptal, zda smím do vesnice a ti jen překvapeně vzhledli a mávli rukou. Vystřídal jsem za krátkou dobu několik hospodářů v okolních obcích, až jsem se uchytil na samotě u těžce nemocné osamělé ženy a vykonával všechny práce v jejím malém hospodářství. Po několika dnech mne vyhledal nějaký Ukrajinec, řekl mi, že ví kdo jsem a naléhal abych se vzdal do zajetí. Podcenil jsem ho a nevyhledal jiné působiště. Třetí den nato přivedl německou hlídku až ke mně. Tak se ze mě stal německý z a j a t e c .

Po přifrontových přesunech jsem se dostal do zajatecké nemocnice v Drohobyči. Vlivem nachlazení se mi totiž na noze objevily povážlivé otevřené rány a německý lékař mi sadisticky ukazoval, že noha bude „šmik, šmik“. Sovětský lékař-zajatec mi řekl, abych vyhříval nohu na sluníčku a že bude vše v pořádku. Po třech týdnech se začaly rány hojit a brzy se zcela zacelily. Přišel srpen 1944 a s ním sovětská ofenzíva, která přiměla Němce, že nás nahnali do vagónů a téměř bez jídla vezli přes Karpaty až do Maďarska a pak ještě dál. Na Podkarpatské Rusi jsme na nádražích sem tam něco přes mříže k jídlu dostali, ale Maďaři se při našich prosbách o chleba jen pohrdlivě dívali a nic nám nedali. Nic nepomohlo, že jsme o chléb prosili maďarsky.

Z nádraží, přes která nás vezli jsem si zapamatoval Budapešť, Vídeňské Nové Město a konečnou stanici Lansdorf, kde byl obrovský zajatecký tábor Stalag VIIIB. Dlouho po válce byla zveřejněna hrůzná fakta; zahynulo v něm více než 50 000 sovětských zajatců.

Tam jsme poznali, co je hlad, týrání, bití za sebemenší provinění. Tam se prohloubila moje nenávisť k nacismu a jeho vedoucím představitelům. Řekl jsem si, že když se dočkám mírového života, tak svého hlídacího psa pojmenuji Hitler a pořídím si psa hodně ošklivého.

Nejvíce nás trápil hlad. Občas se nám poštěstilo, že jsme šli na dráhu vykládat z vagónů brambory nebo zelí. To byl pro nás svátek.

Měl jsem dost času a tak i v této mizérii jsem se usilovně snažil učit německy podle slovníčku, který jsem náhodou získal v nemocnici v Drohobyči.

V táboře byli zajatci různých národností: Angličané, Američané, Poláci. Ti všichni byli odděleni od sovětských. Se sovětskými zajatci zacházeli Němci nejhůř a velmi krutě.

Koncem října vybrali z nás asi 200 sovětských zajatců ale neruských národností a odvezli nás do Bauerowitz (Bavorov nedaleko Opavy) na práci do cukrovaru. V objektu cukrovaru byl zřízen tábor, kterému velel poddůstojník a měl asi 10 podřízených strážných. Ti z nás, kteří byli na konci technologické linky, sem tam nějaký cukr ukradli. Strážní to „neviděli“, ale dělali nám periodické prohlídky ubytovny, cukr zabavovali a posílali zřejmě domů.

Z mého hlediska se zde staly dvě důležité události. Přihlásil jsem se jako překladatel a obstál jsem. Tak jsem se dostal i do města mezi lidi. Druhá událost se týkala mého bratra zavlčeného na nucenou práci do Berlína. Sblížili jsme se se strážným, který byl z Těšínska a mluvil dobře česky. Jeho prostřednictvím jsem poslal bratrovi do Berlína dopis a bratr na adresu strážného mi na něj odpověděl. Ihned po válce bratr napsal na Volyň mamince a již jsme o sobě všichni věděli. Bílá vrána mezi Němci, těšínský rodák, nám v tom velmi pomohl. Za lidskost ještě jednou dík.

Po skončení cukrovarnické kampaně nás odvezli do Leobschitz (Hlubčice v Polsku), kde jsem prošel řadou zajateckých profesí: zemědělský dělník, umývač láhví a odstraňovač trosek v Hlubčicích po sovětském bombardování. Po tomto bombardování, bylo to někdy v únoru 1945, nás asi 200 mužů seřadili a pěším pochodem jsme šli po ose Krnov, Bruntál, Rýmařov, Šumperk, Bludov, Olšany, kde byl ve velkostatku improvizovaný zajatecký tábor. Před vstupem do vesnice se kolem nás projížděly děti na kolech a hovořily česky. Oslovil jsem je a tak ještě před vstupem do Olšan celá obec věděla, že mezi zajatci je jeden Čech.

Po příchodu a ubytování v obrovské stodole nás vyzvali, abychom se hlásili jako pomocníci při vaření brambor k večeři. Stal jsem se topičem a tak při nošení dříví jsem se snadno dostal do styku s místními Čechy. Přišel mne „otukat“ menší chlapec: zeptal se zda jsem Čech a zda chci utéci. Když jsem na obě otázky přisvědčil, tak mi chlapec řekl, že dcera hospodáře mi poví, co mám pro to udělat. Nečekal jsem dlouho. Dívka mi řekla, abych se po setmění vysoukal okénkem ve sklepe ven do křoví. Vyšlo to. Tam mne převzali dva mládenci: Jan Štolc a Jan Sedláček. Ušli jsme jen asi 200 metrů ke kovárně Jana Štolce, kde pod kovářskou výhní byl maskovaný vchod do krytu, z něhož bylo vidět i na velkostatek Jana Tempíra, z kterého jsem právě utekl. Nejdříve jsem se musel pečlivě vykoupat, můj zajatecký oděv spálili a oblékli mne do slušných civilních šatů.

Druhý den byl ve statku poprask. Němci hledali dva uprchlé zajatce. Ten druhý se jmenoval Michal Kavšcik, byl ze západního Běloruska a schoval ho hospodář statku osobně. Druhý den večer ho přivedl do kovárny. Tentýž večer jsme byli oba podrobeni prověrce, zda nejsme konfidenti. Dopadlo to samozřejmě dobře a tak jsem se na několik týdnů před koncem války stal členem v e n s k ý m p a r t y z á n e m.

Velitelem partyzánské skupiny Olšany byl Karel Horký, který normálně pracoval v Šumperku a večer řídil skupinu a chodil i na akce. Jeho zástupce byl šíleně odvážný ale dobrodružný Jan Sedláček, který se skrýval před zatčením. Poznal jsem později další dva partyzány Miroslava Urbana a Aloise Kargera. Se skupinou spolupracovala řada místních občanů, zmíněný Jan Tempír a další Češi, ale také Němec-antifašista p. Tichý. Všechny příslušníky skupiny jsem neznal. Skupina se zaměřila hlavně na destrukci železničních tratí a poškozování telefonního spojení.

Začátkem dubna 1945 jsme vykolejili nákladní vlak na trati mezi Hanušovicemi a Bludovem; brzy nato mezi Bohutínem a Chromčí. Další vykolejení jsme začali ale pro vyrušení neuskutečnili u stanice Komňátka. Několikrát jsme ve vzdálených místech podřezali sloupy telefonního vedení. Protože podobné akce se v okolí množily, Němci ke střežení tratí a telefonních vedení nařídili ustavit hlídky z místních občanů, kteří měli podezřelou činnost hlásit na četnickou stanici. Tuto

taktiku uplatňovali Němci dávno předtím na Ukrajině a jinde na východě, takže jsme věděli, jak na to. Po vzájemné dohodě jsme hlídku uvázali u stromu daleko od místa diverze, akci jsme provedli a hlídka měla alibi. S Michalem jsme při takových akcích hovořili spolu rusky, ostatní mlčeli, aby vznikl dojem, že zde operuje sovětská partyzánská skupina.

Občas jsme museli zasáhnout proti německým přísluhovačům. Na jeden takový zásah nerad vzpomínám. Šlo o starostu vzdálenější obce, bohatého sedláka, který vydal Němcům sovětského zajatce hledajícího úkryt. Já a Michal jsme se starostou hovořili rusky v tom smyslu, že když se to bude opakovat, že ho zastřelíme. Samozřejmě se strachy třásla celá rodina. Sedláček a jeho kamarád nemluvili, ale „rekvírovali“. Vzali potraviny (což partyzáni potřebují), ale také balík látky, který jsme nepotřebovali a to byla loupež.

Tato charakterová vada Jana Sedláčka, zástupce velitele, se neblaze projevila po válce. Byl hospodským a kradl hospodářům prasata na šmelinu. Prozradilo se to a při zatýkání zastřelil nebo zranil několik příslušníků SNB. Byl odsouzen a popraven spolu se svým kumpánem a v důsledku toho byla všem členům naší partyzánské skupiny odebrána osvědčení podle zákona 255/46 Sb. Byla vrácena po rehabilitaci v roce 1968.

Doslov:

Válka skončila pro naši rodinu v podstatě šťastně — nikdo z nás nezahynul. Byli jsme jen roztroušeni. Maminka se sestrou byly na Volyni, tatínek došel jako voják Rudé armády až do Německa a tam někde byl také mladší bratr. Když jsme ho v roce 1942 vyprovázeli z domova na nucenou práci do Německa, tatínek nám všem kladl na srdce, abychom se všichni snažili sejít v Československu, nikoliv na Volyni.

Tak se stalo. Tatínek po demobilizaci v roce 1946 ilegálně přešel z Německa do ČSR a ke mně do Olšan ho přivedli četníci. Bratr byl po dobytí Berlína ihned zařazen do Rudé armády a vzápětí z ní ze zdravotních důvodů propuštěn. Odjel na Volyň k mamince a sestře a brzy nato, za pořádný úplatek sovětským železničářům, přijel ilegálně do ČSR. Maminka se sestrou v roce 1947 reemigrovaly do vlasti v souladu s mezivládní dohodou. Tak jsme se sešli!

Z autorova rukopisu: Válečný příběh volyňského Čecha Alexandra Širce. Vratimov 1992. Vybral Jiří Hofman Praha v červenci 1998.